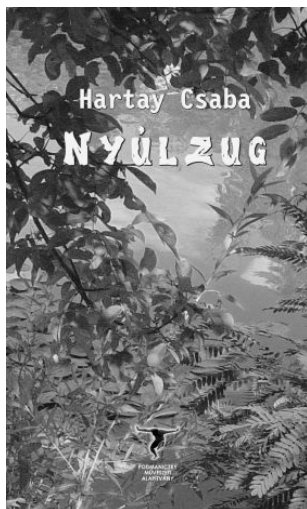

Itt e világban

HARTAY CSABA: NYÚLZUG

Podmaniczky Művészeti
Alapítvány, 2008
184 oldal, 1990 Ft

A *Nyúlzug* a Szarvason élő Hartay Csaba legutóbbi verseskötete. Gyűjteményes könyv, 135 verset tartalmaz, afféle best of: összes. És igen különös a szerkesztése. Keretes könyv, helyesebben van egy bevezető és egy kivezető szövege. A kötet legelső darabjának (*A folyóban egy óriás süllyedt el*) látomásos képei, már-már szurreális víziói, a kapitány égre tett ujjlenyomatai és az elsüllyedt óriás fekete-üveg-buborék léptei *mögött* mintha egy rémtörténet sejtene fel. Ez a titokzatos szonett, mint a Hartay-szövegek általában, onnipotens versbeszélő birtokában van, ráadásul hangsúlyos helyen mutatja föl a legtöbb vers vagy inkább a verstörténések fő helyszínét, a folyót. Ehhez képest a *Nyúlzug* utolsó, szintén cikluson kívüli verse, az ugyancsak helyjelölő *Viharsarok* már az addig átolvasott szövegekből jól ismert tájlíra jellegzetességei szerint áll össze: s hiába a „Düledező kísértettanyák”, a „Bekötőutak kátyúiban” föllett „szikkadt / Legújabbkori traktornyom-leletek”, hiába „az égbolt és a határ” összeérése – nincs megfejtés, nincs valószínű kapcsolat a két vers között. Ide jutunk el. Egy magabiztosan, stabilan formálódó költői pálya kezdő- és végpontja a két szöveg: egy nehezen letapogatható, látomásos

líra, amely inkább az olvasó sejtésére, beleérző képességére apellál, valamint egy képekben gazdag, elvont, mégis sivár, nagyon is hétköznapi, „vidéki” világot tükröző újfajta tájkéltészet, amelyben – a bőséges és *látványos* stilisztikai megoldások dacára – minden az, ami.

A *Nyúlzug* a szerző hatodik könyve. Hartay Csaba eddigi versesköteteiről lehetett tudni, szerzőjük régóta jelen volt (van), publikál, s nem csupán verseket, de jegyzeteket is olvasni tőle, főleg online-felületeken, megjelent munkáit a kritikai visszhang sem kerülte el: mégis azt érzem, ez a kötet az első „igazi” könyve. Szép kiállítású, esztétikus könyvtárgy, amely olvasóbarát tagolással, kellemes tapintású papírral került piacra, s bár a borító a szarvasi holtággal, a vízzel, a békalencsékkel, a víz fölé nyúló ágakkal kicsit „sűrű” – remek munka a Podmaniczky Művészeti Alapítványé. Mindent összevetve, kellett már egy gyűjteményes Hartay-kötet, amely a szétszórt, erősebb verseket egybefogja, s a költőt egyfelől kiváló formájában mutatja, másfelől sűrítve hozza azt a markáns hangot és verstechnikát, ami Hartay Csaba az utóbbi tíz évben szisztematikusan kidolgozott magának.

A kötetben olvasható szövegek sokszor provokatívan nem-versszerű, rendkívüli versek. Egy-egy radikális, szokatlan hangzású, vagy harapós-ironikus cím (*Itt akarok összeveszni a nyárral, El kéne vinni a macskát az állatorvoshoz, Pontosan hatvan lakás, Szent négy*), az egy cikluson belül is könnyű kézzel, vagány felelőtlenséggel variált modalitások, a gyakori töredezettség és a látszólag szeszélyes strófaszervezetek, s emellett, hogy minden vers minden egyes sora nagybetűvel kezdődik, a központozás és a rímek szinte teljes hiánya jellemzi ezt a lírát. Másrészt viszont – mintha másik véglet volna – a látás képessége és az erőteljes, plasztikus képek: „S az udvaron álló / Zúzmarás fák / Mintha beleöszültek volna / A leghosszabb éjszakába” (*A leghosszabb éjszaka*). Hartay Csaba versjátékának épp ez a lényege, mert hiába alakítja önkényesen a formát, s hány fittyet holmi verselési szabályokra, a *Nyúlzugban* rend van és fegyelem. E két minőség szerencsés találkozása a kötet: „A Holt-Körös visszatérő / Örök helyszín / A part menti fák / Megunt ócska díszletek” (*Nyárral szemben*).

Nyúlzug – a Szarvas közeli Holt-Körös egy szakaszát metszi ki, s teszi a versek terévé Hartay Csaba. Ez a tér egyszerre maga a közvetlen, a Nyúlzugot körbeölelő környék, magában foglalja a sokat emlegetett vízpartot és nyaralót, de ugyanúgy hozzátartoznak a szarvasmarhatelepen kérődző állatok, ahogy a városi környezet egyes elemei is (kávézó, utcák, járművek). Hartay Csaba költészete akkor szól a legizgalmasabban, amikor ezek közül egy-egy rekvizitum *egy* nyelvi játéktérben talál egymásra, mint például az *Akár egy tófenéken* című versben: „Saját iszapjukban / Fekvő tehének / Tépkedik unottan / A szénhinárokat // Többéltű ragadozó / Iszonyú állkapcsa / Harap rabol a trágyavilla”.

Ezekben az előráncigált emlék-elemekben, emlék-töredékekben ismer magára a versek hol iróniával, hol arroganciával felfegyverkezett lírai énje („A víztükör fénykép” – mondja *A táj termében*), s számos visszatérő, újból és újból fölhasznált, kipróbált motívummal ered önmaga nyomába. Néha magyaráz, néha csupán rámutat egy jelenségre, van, hogy elősorol, vagy csak fölskiccel – sok húron játszik: sokféleképp közelít ugyanarra, ugyanúgy világít meg sokfélét. Gyors és meglepő zárásai, odavetett megjegyzései, erőteljes vázlatai, nem-csattanószerű csattanói mintha mindenáron az olvasó párbeszédre kényszerítést tűznék ki célul. S talán épp ez a táj-feltérképezés, vagyis az énkeresés-kutatás a *Nyúlzug* egyik legkomolyabb tétje: „Rozét iszom a teraszon / Felfedezem saját életemet”, gondolkodik el *egy Másik végtelenről*. A kötet nagy erénye, hogy a sokadszor futtatott motívumokat sem unja meg az olvasó (az egyik vers címe *Közhelyfűök*), mi több, rendszeres feltűnésük előbb-utóbb az otthonosság érzetét kelti.

A főntebb említett keresés akár költői önértelmezésnek, a költői én keresésének allegóriájaként is olvasható: miképp működik, hogyan szólal meg együtt régi és új. Van, hogy ez a vállalt feladat az irodalmi alkotómunkában nyer értelmet. Ötletesen játékos a *Rajzolni, festeni, írni* című vers grammatikai ügyeskedése – a szövegre ránehezedik az „univerzális” főnévigenév-képző, olyannyira, hogy a vers első sorában szinte föl sem tűnik a feltételes mód jele („Rajzolni lenne kedvem”), s minthogy a harmadik strófában már csak a címbe emelt infinitívusz hangzik el („Festeni”), hangsúlyossá válhat az utolsó versszak feltételes módja: „Végül az éjből / Villanó hajnalt / De arról inkább írnék valamit”. Máskor egyetlen versszakba sűríti a tér- és időélményt, s ezekkel együtt vall magáról: „A feltárt térben / Belépek a tükörbe / Mintha tartósítva lennének / Kihasztnálatlan perceim” (*Másik végtelen*). A kötet karaktere szerint ugyanez, másképp: „Trágyában állok / Enyhe ja-

nuárban / Sár vagyok én is [...] Idén harminc leszek / Ámul a bennem élő / Tizenéves
vézna gyerek” (*Harminc*).

Egy ilyen játék komoly veszélyforrás lehet: olyan „kis vidéki magánmitológiát” terem-
het (holtág, peca, macska), amely éppen önmagára van a legkevésbé tekintettel, minek
nyomán a sértődött, partra vetett poéta kontextus nélkül vergődhet önmaga képzavaros
hálójában. A laza és természetes költészet, amit Hartay Csaba művel, a néhol pökhendi,
„beszólógató” hang azonban gyakran kíméletlenül bánik önmagával, ami az első ciklusok
erős, komolyra hangolt tájírásának is jót tesz. Frissebb, energikusabb lesz tőle a kötet.
Van, hogy cinikus („Nem tudom szabad-e / Verset bocsánatkéréssel / Befejezni ha nem /
Akkor elnézést” – *Elnézést*); hogy öngúnya már az olvasónak fáj („Voltak elveim / Sikerült
feladnom őket! / S az ilyen sikert / Valóban nehéz feldolgozni” – *Elveim*); de tud viccesen
bugyuta is lenni, például ha a „nagy múlttól” gondolkodik el („Most én vagyok a történe-
lem / Büszkén tart öleiben fotelom / Büszke rám anyám és faterom” – *Fotelom öleiben*).
Amikor generációs szövegeket hoz létre, és spleenről, depresszióról, másnapos kínokról
szól, profán megnyilatkozásokkal teszi hitelessé ironikus karakterét; legyen idézve a *Yes-*
disco utolsó versszaka: „Hűtőben fekvő gyögysörök. / Kortyoljuk kellelten, reszketve, /
harmadnap jöhet a másnap, / mindörökké hétvége.” – s mindez annak ellenére is igaz,
hogy az érezhetően húzódarabnak szánt, klapancia-ízű *Ünnepi hajú* nem föltétlenül válik
a könyv előnyére: „Alvó részek a jéghideg homokban / Alkoholban ázó éjjelek / Égve
hagytad a karácsonyfaizzót / Ma vonják béremet”. Érdekes, hogy a minden fergetegessége
dacára mértékletes önpusztításról számot adó, nagy bulikat felidéző szövegek többnyire
kedvetlenséget, unalmat sugároznak, elbeszélőjük kiégett félőreg, aki a bordal hagyomá-
nyát is úgy teszi magáévá, úgy sajátítja át, hogy alig tesz említést az olvasó elvárásai közé
nyomban föliratkozó jézusi vérről – ezekben a versekben ugyanis leginkább „sör, viszki,
vodka” csordogál. S ha már az időt említhetjük, mint a kötet egy fontos témáját, ráadásul
hajlunk a vele kapcsolatos durva létigazságok továbbgondolására, hamar kijózanít az *Em-*
lítés: „Nagy igazság / Hogy az időjárás az egyetlen / Ami említést érdemel”.

A könyv egységesnek tűnő nyelvi-szemléleti karakterét két különös ciklus bolondítja
meg. Az egyik – *A létra tettei* – szürrealisztikus, látomásos verseket tartalmaz, melyeket
olykor álomszerűség jellemez: „Álmomban a fenyő / Vastag karú favágó / A favágó álma-
ban / A bagoly / Félmeztelen lány” (*Álomstruktúrák*). Nehezen becserkészhető szövegek-
ről van szó, nem könnyű fogást találni rajtuk. A *Hétezer medve* páratlan darabja ennek a
blokknak, mi több, az egész *Nyúlzug* legfurcsább, legbájosabb verse: „Boldog új évet em-
ber / Hétezer van / Hétezer irunk / Mondták a körülöttem / Ugrándozó bocsok” – s ha az
olvasó bizonyos fenntartásokkal fogadná eme kedves öt sort, gyorsan helyrepopozza a szö-
veg csattanója: „A medvéknél tehát / Más az időszámítás”. A másik, kísérletezőnek tűnő
ciklus a *Titokváltozatok*. Helyenként koan- vagy haikuszerű, szentenciózus apróverseket
fogal magába, melyek hol szövegszerűen kapcsolatban állnak a kötet egyéb darabjaival
(„Ugrándozó bocsok” – *Egysoros gyermekvers*), hol a metanarratívikus olvasatot is lehe-
tővé teszik („Ez pálya! / Focizni!” – *Felirat egy focipálya kerítésén*), máshol pedig öncé-
lúnak tetszenek („Az öreg autó álmában / Meggyógyul az elsősegélydoboz” – *Transz-*
former) – de mindegyik illeszkedik valamilyen módon a *Nyúlzug* nyelvi-tematikus konst-
rukciónak, utolsó példának álljon itt a cikluszáró *Üresedés*: „Fűnyírás közben / Megpil-
lantottam magam / A faház ablakában // Április van / És sehol senki”.

„Csak a név bizonyos minden más odalett” – mondja a *Fügebőr* beszélője az utolsó oldalakon. A kötet végére komor hangulatú versek lesznek a játékos szövegekből. Ennek a finoman, alig észrevehetően eljátszott metamorfózisnak talán a *Hiányviszony* a csúcsa, a könyv utolsó (előtti) verse: egy álom terében vagyunk, amelyben a beszélő halott nagyapjáról, vagy inkább nagyapjával álmodik. Az álom, valamint a hidegrázós álomból fölriadó lírai alany világa között elmosódnak a határok, a nagyapa az unoka ijedt ébredése után ott marad a vers (az álom) világában. A szöveg, voltaképpen: a kötet végére érve a vers (a könyv) beszélője magára marad, az „áhitott”, de érezhetően félelmetes magány állapotában: „S az áhitott magány / Melyre éppen nem vágott / Ébredésemmel / Dermesztő hullámokban / Öntötte el szobám”.

A kötet második ciklusának egy fontos szövegében, *Az egyetlen hely* címűben olvasható, hogy „Az ágy az / Egyetlen hely / Ahonnan van tovább”. Ha ezt föltétel nélkül elfogadjuk, ha hiszünk neki, valamit kezdenünk kell a könyvet lezáró, már említett *Viharsarok* utolsó két sorával is: „Összeér az égbolt és a határ / Álmaink sem visznek tovább”.

A hova tovább, a mivel tovább, a milyen nyelven tovább kérdései tűnnek igazán relevánsnak a *Nyúlzug* elolvasása után. A könyv ugyanis szép összefoglalása, remek esszenciája, pontos tükre Hartay Csaba lírájának. Olvasván újabb verseit, innen lesz még szebb.

Kiss László

